

Белкін Ю.В.

УДК 94(53)+94(569.4)

**ПЕРША АРАБО-ІЗРАЇЛЬСЬКА ВІЙНА (1948-1949 РР.) У ВИСВІТЛЕННІ
РАДЯНСЬКОЇ ТА ПОСТРАДЯНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ**

Перш ніж ознайомитися з історією першої арабо-ізраїльської війни, представляється необхідним зробити кілька зауважень концептуального характеру. Історіографія арабо-ізраїльського конфлікту в цілому містить у собі стільки вимислів, міфів, свідомих і мимовільних перекручувань, що розібратися в тому, що відбувається стає майже неможливо. Ні в якій мірі не заміняючи собою необхідність ретельного історичного і соціологічного аналізу, подібні зауваження можуть сформувати адекватні рамки його сприйняття.

По-перше, слід зазначити, що практично вся історія єврейського руху, розвитку єврейського общинного життя в Палестині, державотворення Ізраїлю, розвитку арабо-ізраїльського конфлікту і пошуків шляхів його вирішення може бути адекватно розглянута тільки в контексті загальносвітових і регіональних політичних, економічних і культурологічних тенденцій.

По-друге, істотний вплив тенденцій світової дипломатії на Державу Ізраїль проявилася вже в тому, що саме рішення про державотворення було прийнято не в ході двосторонніх чи багатосторонніх переговорів за участю населення Палестини, а на засіданні самої представницької з міжнародних організацій – Генеральної Асамблеї ООН. Навіть війни між Ізраїлем і арабськими країнами багато в чому проходять по «сценарію ззовні»: побоювання США з приводу можливого військового втручання Радянського Союзу в близькосхідні конфлікти (як у самій Палестині, так і за її межами) через їхню допомогу, фактично залишили Ізраїль без ефективної американської підтримки в ході Війни за незалежність, що значно затягло війну і призвело до великих втрат.

Радянська історіографія початкового етапу конфлікту - важлива група досліджень. Розвиток радянської історіографії першої арабо-ізраїльської війни можна розділити на три етапи:

Перший - кінець 40-х – початок 50-х років ХХ сторіччя. Характерним для робіт, що виходили до цього періоду (до 1952 р.), було те, що в них позитивно розглядалося створення Ізраїлю, перша арабо-ізраїльська війна оцінювалася як загарбницька з боку арабських держав. Особливо потрібно виділити роботу Луцького В.Б. Палестинська проблема[1].

Другий період, середина 50-х – 80-і роки, був обумовлений зміною політичної ситуації в СРСР. Цей етап характеризується виходом праць, що були спрямовані на обґрунтування крайньої агресивності Ізраїлю й однозначної оцінки політики США й Ізраїлю, як основної причини арабо-ізраїльського конфлікту.

У радянській історіографії другого періоду центральною фігурою можна не без підстави назвати Є.М. Примакова[2]. Фундаментальна праця Є. М. Примакова, розглядала арабо-ізраїльське протистояння крізь призму міжнародних відносин. Нещодавно вийшла книга цього відомого вченого і політичного діяча «Конфіденційно: Близькій Схід на сцені і за кулісами (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)», присвячена характеристиці тих основних процесів, які розвивалися в постколоніальному арабському світі, і опису окремих історичних подій. Загальновідомо, що автору довелося не тільки спостерігати, але й у деяких брати участь.

Є.М.Примаков показав особливості арабського націоналізму, істинну сутність основних фігур на близькосхідному політичному полі, розглянув причини еволюції, яку пережили арабські режими в другій половині ХХ століття, дав критичний аналіз з позицій сучасності політиці зовнішніх, стосовно арабського

світу, сил і держав, впливу на нього конфлікту з Ізраїлем, у тому числі такого поворотного пункту в історії не тільки Єгипту, але й усього арабського світу, як війна 1948-1949 р.

Хоча радянська історична наука, що висвітлювала політику СРСР по відношенню до близькосхідного конфлікту, вимушено виявилася надмірно політизованою, але і тут можна знайти роботи, автори яких спробували дати більш ускладнену картину. У цьому плані звертає на себе увага дослідження М.Є.Хазанова «ООН і близькосхідна криза»[3], що відкриває завісу над радянською політикою на Близькому Сході і, що аналізує з залученням оригінальних документів дипломатичну боротьбу в ООН, яку вів Радянський Союз у зв'язку з арабо-ізраїльським конфліктом.

Монографія М. Є. Хазанова була однією із кращих праць у радянській історіографії, присвячених даній тематиці. Однак, існував ряд недоліків, зв'язаних як з ідеологічними представленнями того часу, так і з відсутністю досконального розгляду джерел ООН. У роботі давалася однозначно позитивна оцінка діяльності СРСР у регіоні і на світовій політичній арені. Але, незважаючи на дані недоліки, робота заслуговує на особливу увагу й однієї з найвищих оцінок.

У цілому для радянської наукової літератури типовий був навмисний відхід від висвітлення місця і ролі СРСР у першій арабо-ізраїльській війні.

Під час першої арабо-ізраїльської війни, як і інших збройних арабо-ізраїльських конфліктів, нерідко неможливо знайти правих і винуватих. Важко скласти й абсолютно об'єктивне уявлення про цю війну, про роль у ній Радянського Союзу по документах, що були в наявності в нашому розпорядженні, і публікаціям. Представляється, що зважений аналіз фактів, позбавлений, наскільки це можливо, ідеологічних або політичних пристрастей, у даний час найбільш корисний.

Крім цього, необхідно виділити роботи Кисельова В.І.[4], який у 50-60-і рр. спеціалізувався з проблем національно-визвольного руху в Судані і питанням взаємин СРСР і арабських держав, у середині 80-х рр. публікується ряд робіт, присвячених палестинській проблемі в регіональному контексті. Монографії В. І. Кисельова є важливим ключем до розгляду палестинської проблеми в міжнародних відносинах.

Л.И. Медведко розкрив багато питань міжнародних відносин, зокрема, американо-ізраїльські відносини і їхній вплив на ситуацію навколо Близького Сходу[5]. Роботи не втрачають своєї цінності, незважаючи на зайвий драматизм соціалістичних трактувань

Етапи визвольної боротьби детально розглянув Р. Г. Ланда[6]. Його дослідження показують, яким чином міжнародні події, що відбуваються, навколо Палестини впливали на процес визвольної боротьби палестинців. Саме зірвавши виконання міжнародних рішень стосовно ситуації в Палестині, наростання ізраїльської експансії сприяло консолідації арабського народу Палестини, додаючи визвольному руху більш зрілі риси

І. Д. Звягельська в співавторстві з В. І. Носенко, розглянула початковий етап національно-визвольного руху, роблячи акцент на висвітленні силових конфліктів, показуючи внутрішнє становище в регіоні напередодні передачі палестинського питання в ООН[7]. Без досліджень відомого дослідника в галузі арабо-єврейських протиріччя І. Д. Звягельської неможливо зрозуміти причини ізраїльського експансіонізму

Наслідки поетапної агресії для арабського населення Палестини розглянув Л. А. Барковский[8], начоно показавши неможливість нормального існування арабського населення окупованих територій у межах держави Ізраїль. Дослідження зайвий раз підтверджує теза про необхідність реалізації основного положення листопадової резолюції 1947 року про розділ - проголошення арабської держави Палестина.

Наукова оцінка фактичного матеріалу, що міститься в цих роботах, і концептуальні судження їхніх авторів вимагають у кожному конкретному випадку окремого аналізу.

До третього етапу відноситься період, який розпочинається з 90-х років ХХ сторіччя і завершується нинішнім часом. Для даного періоду характерно те, що в російській історіографії, незважаючи на перехідний період, інтерес дослідників до Близькосхідного регіону не ослабнув.

Для розуміння тонкостей палестинської проблеми не останню роль зіграли роботи Є. Д. Дмитрієва[9], які вийшли в радянський період. Цьому ж автору, відомому під прізвиськом Пирлін[10], належать ще декілька робіт, присвячених історії арабо-ізраїльського конфлікту. Варто також виділити роботу цього ж автора «Близькосхідний лабіринт», у якій піддані серйозному критичному аналізу догматичні підходи радянської політики на Близькому Сході.

Незважаючи на більш об'єктивний характер останніх досліджень російських істориків, в історіографії прослідковується традиційна проарабська позиція, що, безсумнівно, є свідченням визначеного суб'єктивізму.

Таким чином, сходовознавцями СРСР, а потім і держав, які виникли після його розпаду, проблема арабо-єврейських відносин розглядалася в основному в контексті арабського національно-визвольного руху. Місце близькосхідної проблеми, умови, у яких відбувався процес відпрацювання курсу стосовно цієї території - усі ці і багато інших питань не стали предметом спеціального дослідження.

Джерела та література:

1. Луцкий В. Б. Палестинская проблема / В. Б. Луцкий. – М., 1950. – 325 с.
2. Примаков Е. М. Анатомия ближневосточного конфликта / Е. М. Примаков. – М. : Мысль, 1978. – 328 с.; Примаков Е. М. Конфиденциально : Ближний Восток на сцене и за кулисами (вторая половина ХХ – начало XXI века) / Е. М. Примаков. – М., 2006. – 425 с.
3. Хазанов М. Е. ООН и Ближневосточный кризис / М. Е. Хазанов. – М. : Международные отношения, 1983. – 174 с.

4. Киселев В. И. Палестинская проблема в международных отношениях : региональный аспект / В. И. Киселев. – М. : Наука, 1988. – 240 с.; Киселев В. И. Палестинская проблема и ближневосточный кризис / В. И. Киселев. – К. : Политиздат Украины, 1981. – 191 с.
5. Медведко Л. И. Мины под оливами : Американско-израильский разбой на Ближнем Востоке / Л. И. Медведко. – М. : Воениздат, 1984. – 176 с.
6. Ланда Р. Г. Освободительная борьба арабов Палестины (1946-1967) / Р. Г. Ланда // Народы Азии и Африки. – 1976. – № 1. – С. 18-31.
7. Звягельская И. Д. Истоки арабского национально-освободительного движения в Палестине / И. Д. Звягельская, В. И. Носенко // Народы Азии и Африки. – 1986. – № 3. – С. 63-71; Звягельская И. Д. Роль военной верхушки в формировании государственной политики Израиля / И. Д. Звягельская. – М. : Наука, 1982. – 160 с.; Звягельская И. Д. Сионистские вооруженные силы : цели и методы захвата / И. Д. Звягельская // Народы Азии и Африки. – 1978. – № 6. – С. 120-127; Звягельская И. Д. Роль армии во внешней и внутренней политике Израиля : автореф. дис. ... канд. истор. наук / И. Д. Звягельская. – М., 1976. – 21 с.
8. Барковский Л. А. Арабское население Израиля / Л. А. Барковский. – М. : Наука, 1988. – 143 с.
9. Дмитриев Е. Палестинский узел : к вопросу об урегулировании палестинской проблемы / Е. Дмитриев. – М., 1978. – 303 с.; Дмитриев Е. Палестинская трагедия / Е. Дмитриев. – М., 1986.
10. Пырлин Е. Д. 100 лет противоборства. Генезис, эволюция, современное состояние и перспективы решения палестинской проблемы / Е. Д. Пырлин. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2001. – 480 с.